

El mallorquí que volgué envair els Estats Units

El general mallorquí Valerià Weyler i Nicolau (Palma, 1838-Madrid, 1930), que va ser governador general de Cuba entre 1886 i 1887, presentà un pla al govern espanyol per impedir la invasió de la gran Antilla per l'exèrcit de l'Oncle Sam: ni més ni menys que envair els Estats Units. Allò, possiblement, entre d'altres raons, va ser el motiu de la seva destitució.

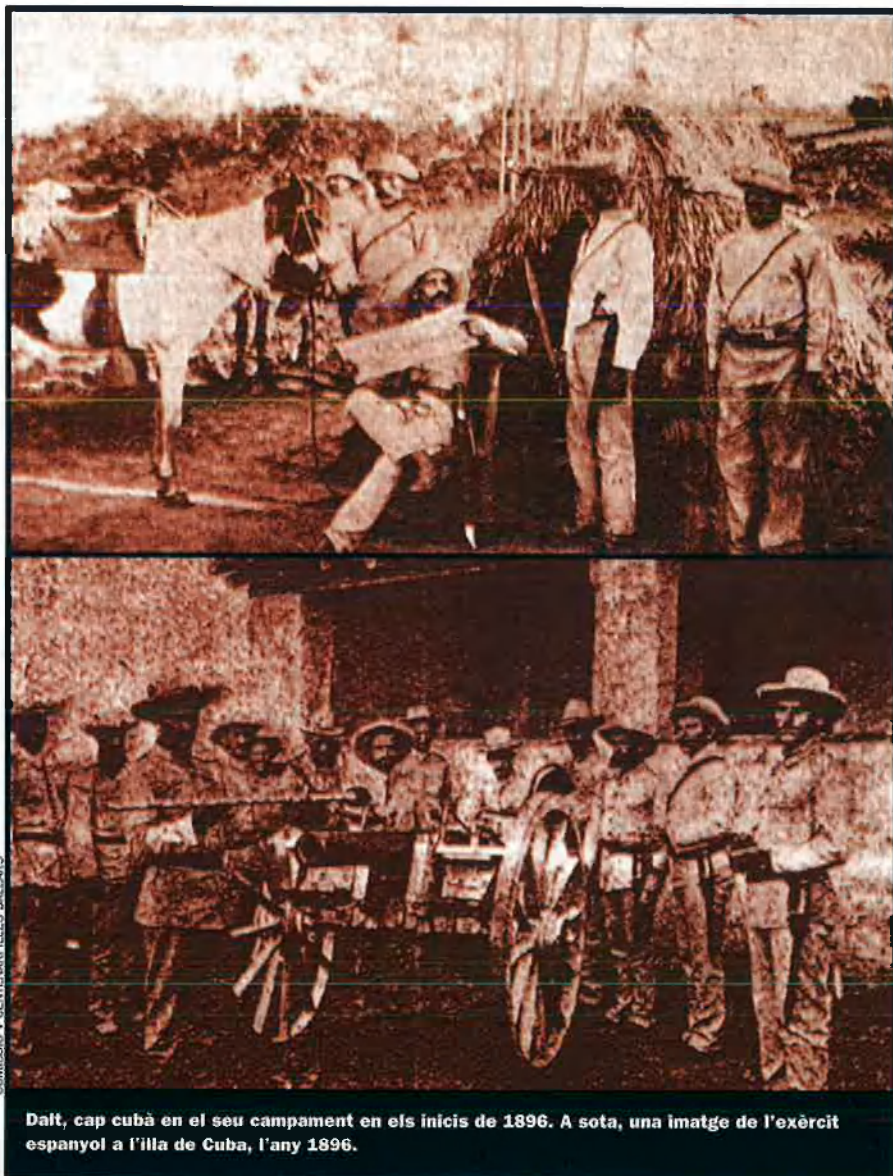
Potser els historiadors no li han fet gaire cas, a aquesta possibilitat. Potser, qui sap, és que molts desconeixien les intencions del guerrer mallorquí. Però l'afirmació que encapçala aquest article no és cap deducció, ni suposició: són les mateixes paraules de Valerià Weyler, que va expressar en una entrevista a un diari de Londres, una traducció de la qual aquest setmanari ha consultat.

És una afirmació que pot sobtar. Sí, perquè avui dia tots tenim en la ment el poder militar nord-americà. Però aleshores no era exactament així. Durant la crisi de 1898, i la consegüent guerra hispano-nord-americana (abril-agost del mateix any) i la pèrdua de Cuba, Puerto Rico i Filipines per part d'Espanya, els Estats Units eren una potència emergent. Però també tenien febleses considerables, una de les quals era l'exèrcit. No l'armada, sinó l'exèrcit: el de terra. En aquells moments, i abans de la mobilització general per a la guerra, disposava d'uns 30.000 individus, armats deficientment i amb mancances greus d'organització, si hem de fer cas al que es publicava aleshores a la premsa europea gens favorable als interessos ianquis.

Per això la pretensió de Weyler, que ara per ventura resulta molt estranya, podria tenir sentit. A més, si es considera la personalitat guerrera del mallorquí, un soldat del seu temps, potser tot adquireix encara més versemblança. Però no avancem esdeveniments. Anem a pams.

Valerià Weyler, tot un símbol. Ens hem de situar a l'abril de 1898. Weyler havia estat destituït com a governador general de Cuba l'octubre de 1897. En aquells moments recorria moltes ciutats de l'estat, i era rebut sovint com un heroi. Es considerava a si mateix una víctima dels "polítics", per la culpa dels quals es corria el risc (posteriorment confirmat) de perdre una "part d'Espanya", segons la terminologia oficial de l'època: és a dir Cuba, Puerto Rico i Filipines. A bona part de la premsa crítica cap al govern, es feien referències constants a la necessitat de trobar un

Dalt, cap cubà en el seu campament en els inicis de 1896. A sota, una imatge de l'exèrcit espanyol a l'illa de Cuba, l'any 1896.

“caudillo” que es posà al capdavant de la “pàtria”, la qual era malmenada per uns “ineptes” polítics que permetien el “desmembrament nacional”. Aquesta ideologia ultranacionalista espanyola considerava la “pàtria” com una realitat física i espiritual, l'essència de la qual era l’“honor nacional”, que defensava l'exèrcit, al marge o per sobre de voluntats polítiques.

En aquest ambient d'exacerbació nacional-espanyola i militarista, i quan ja era una amenaçadora realitat la pèrdua de la guerra, Weyler havia de sentir crides constants a la rebel·lió contra el govern. Però, com recorda l'historiador mallorquí Antoni Marimon (autor del llibre *El general Weyler, Governador*

de Cuba), “Weyler no s'insubordinà mai, quan ho hagués pogut fer...”.

En aquell ambient tan propens a l'exaltació, Weyler esdevingué un símbol de l'honor nacional com a sinònim de la resistència a perdre les colònies. El mallorquí no s'amagava gens ni mica; al contrari: es deixava estimar pertot arreu. Recorria ciutats i era entrevistat per la premsa més propera, s'organitzaven festes i recepcions en el seu honor. Era una estrella militar, social i política. La premsa estrangera també el perseguia. Tothom volia saber què opinava el “Tigre de la Manigua”.

Entrevista amb el general. En aquest ambient un periodista, E. J. Di-

llon, que feia de corresponent per al diari de Londres *The Daily Telegraph*, aconsegueix una entrevista en profunditat amb el general. El treball és reproduït amb la tècnica de pregunta-resposta i amb una insòlita llargària, si més no pels usos i costums periodístics espanyols de l'època.

L'entrevista té una considerable introducció, amb impressions personals del periodista, en la qual Dillon cerca fer el que avui en diríem un retrat psicològic de Weyler. Tot plegat és un document excepcional que ajuda a entendre com era i què pensava el militar mallorquí. L'entrevista es fa a Madrid i el diari de Londres la publica l'abril de 1898.

Al començament de l'entrevista, Dillon explica que darrere de la “baixa alçada” de Weyler s'hi amaga un “home agosarat”, condició que a l'interlocutor li queda clara ràpidament tant pel to de veu com, sobretot, pel “rostre que és la clara expressió d'una voluntat de ferro”. No dubta el periodista britànic a fer seu el que, diu, és el pensament “unànim que si el general Weyler no hagués estat prematurament retirat de Cuba, hauria sufocat la rebel·lió...”. La redacció denota la fascinació que Dillon sentia (ja abans o com a producte directe de l'encontre) cap al soldat mallorquí i és plena de qualificatius admiratius. Tot i això les preguntes són directes i, en comparació amb l'adulació que practicava la premsa més acostada a Weyler, alguna qüestió se li planteja amb certa brutalitat.

Com és sabut, el general Weyler ha passat a la història per exercir amb duresa, i segons per qui amb crueltat, el comandament de Cuba i la repressió dels independentistes. La premsa nord-americana el retratava com el “carnisser de la Manigua” i el feia culpable de centenars de milers de morts. Dillon interroga directament sobre aquesta cruel repressió al general.

“No ho crec [*que fos cruel*] ni m'entristeix aquesta consideració –contesta Weyler–. Sóc un soldat i no visc per a mi sinó per a ma pàtria. Si jo orden als soldats que cremin un poble, esper que m'obeeixin i no que enraonin el fonament ètic de la meua ordre”. Com es pot deduir, en el pensament de Weyler

Hagués estat possible?

El que diu Weyler, és versemblant? De veres l'exèrcit espanyol de Cuba hagués pogut crear una força d'intervenció de 50.000 homes aclimatats i ben preparats que envaís els Estats Units? Amb quin objectiu final?

Es, naturalment, una pura elucubració, però potser sí que hagués estat possible allò que plantejà el militar mallorquí. Com es diu en el text del reportatge, l'exèrcit de terra nord-americà presentava moltes deficiències. Els Estats Units tenien una poderosa armada formada per tres grans esquadres: la de l'Atlàntic, que vencé l'espanyola de l'almirall Cervera; la del Pacífic, que fulminà l'espanyola a Cavite (Filipines); i una tercera de reserva que era la que presumptament s'havia de fer servir per bombardejar les costes de la Península, Canàries i Balears si el govern espanyol no es rendia. Però també és cert, recollint el que la premsa europea antiianqui (italiana, alemanya, russa, francesa...) solia recordar sovint, que els Estats Units tenien una societat "feble", en la qual el record de la guerra civil (1861-65) era encara molt recent, sobretot en el sud, i darrere del triomfalisme governamental potser hi hagués por de rebre atacs dels espanyols que haguessin fet malbé la moral de la població. D'altra banda, l'armament de terra dels espanyols, especialment el Maüsser que feia servir la infanteria, era molt superior al de l'exèrcit dels Estats Units.

Tots aquests condicionants fan pensar que mentre que els espanyols no tenien cap possibilitat a la mar, en el combat a terra les coses potser no fossin iguals. Al respecte es pot recordar que en un reportatge fet pel Canal Plus amb motiu del centenari de la guerra, es recuperaven informes nord-americans que auguraven un enfosament literal de les forces de terra desembarcades a Cuba per causa de les malalties, posant en perill la victòria (el detonant de la qual va ser l'aniquilació de l'armada de Cervera) si aquesta no era fruit de la immediata rendició espanyola, com així va ser. I també queda palès que en diverses ocasions els espanyols, tot i estar en inferioritat numèrica aclapadora, resistiren fàcilment els atacs ianquis gràcies al millor armament.

Tot plegat fa pensar que per ventura Weyler comptava que, una vegada esclafada la rebel·lió cubana, era factible que al capdavant d'un exèrcit de 50.000 espanyols entràs en territori nord-americà per crear un pànic generalitzat entre la població que reviuria així els estralls de trenta anys abans, durant la Guerra de la Secessió. És cert que l'armada ianqui hagués pogut atacar els ports de la Península, Canàries i Balears (tothom ho creia i per això es fortificaren), però la "intrèpida" acció de Weyler sens dubte hagués fet entrar el conflicte en una nova dimensió. Al respecte cal entendre que eren continus els rumors, per Europa, sobre una possible internacionalització de la guerra. L'acció de Weyler hagués incrementat aquest risc i aleshores, amb presència militar espanyola dins els Estats Units, potser una pau de conveniència hagués estat l'única sortida. Al capdavant, per ventura aquesta era l'última intenció del general mallorquí: equilibrar la diguem-ne balança del sofriment i que la pressió social interna nord-americana, més la pressió internacional per evitar un conflicte de gran magnitud, aconsellàs els ianquis a acceptar un alto el foc, el resultat del qual, fos quin fos, possiblement no hagués estat tan lesiu per als interessos espanyols com ho va ser la rendició. És clar que el poc que els espanyols haguessin pogut aconseguir hagués estat a canvi de gran quantitat de sang. Això segur. Però com es desprèn de la forma de ser i de pensar de Weyler, això era part de la guerra. I ell era un professional de la guerra per al qual les consideracions polítiques i fins tot ètiques, com ell reconeix a l'entrevista de *The Daily Telegraph*, simplement no existien. **M.P.**

no hi havia lloc per consideracions extramilitars: "Jo vaig ésser enviat a fer la guerra contra els insurrectes. Això és el que he fet, ni més ni menys".

El periodista insisteix en les crítiques de crueltat. Valerià Weyler, més que defensar-se, explica la forma d'actuar amb total fredor: "Quan agafàvem un rebel amb les armes a la mà, el tractàvem com a presoner de guerra. Però quan agafàvem un dinamiter destructor, que deliberadament assaltava trens i matava, o un assassí que atacava gent indefensa, o un bandit que violava dones... ah! aleshores no vacil·lava ni un moment. Tot d'una que les proves del crim eren clares, era afusellat...", assegura el general en aquesta entrevista.

Camps de concentració. Una de les tàctiques weylerianes repressives que han passat a la història és el que la historiografia més crítica cap a ell ha considerat com els primers camps de concentració moderns. En realitat es deien de "reconcentració". Aquesta política, en síntesi, consistí a partir del 21 d'octubre de 1896 -data del primer ban que n'ordena la posta en funcionament- a "reconcentrar" a la força tota la població civil dispersa pel camp, o en llogarets sense control espanyol, en poblats que estiguessin ocupats per les tropes espanyoles. L'objectiu era evitar que el que Weyler anomenava "els pacífics", la població civil, no fossin "obligats" a donar suport i queviures a la guerrilla.

Aquesta tàctica repressiva suposà la concentració de centenars de milers de persones en espais reduïts, amb els consegüents problemes d'higiene, malnutrició, acaramullament... "La historiografia cubana i la nord-americana han exagerat el nombre de morts causats per la reconcentració i han parlat de 400.000 morts mentre que la historiografia espanyola i la mallorquina sovint han minimitzat la qüestió", escriu Antoni Marimon. Però, com veia Weyler la seva obra?

El general no posa en dubte la mort de molts dels reconcentrats, però l'explica fàcilment: "molts reconcentrats moriren de malalties pròpies del país, singularment durant l'època de les pluges,

